

**Kasb tanlashda psixodiagnostikaning muhim ahamiyati, kasb -hunarga
yo‘naltirishning psixologik omillari**

Urinbayeva Sevara Gayratovna

Namangan viloyati Namangan shahar

27-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maqolada kasb tanlash jarayonida yoshlarda sodir bo‘ladigan o‘ziga xos jarayonlar bu undagi jismoniy va ruhiy o‘zgarishlarda, o‘zidagi o‘zgarishlar asosida o‘zini katta inson bo‘lib borayotganini bilib borishi, atrofdagilami unga nisbatan kattalardek munosabati va shu kabi jarayonlar insonni endi o‘z hayotini qurish uchun kasb tanlashiga oid fikrlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Kasb, hunar, yoshlar, kelajak. Qiziqish, qobiliyat, diagnostika.

Yangi O‘zbekistonning hozirgi yoshlari mustaqil hayotga qadam qo‘yar ekan, ular eng zamonaviy ma’lumotga, yuksak intellektual va jismoniy barkamollikka ega bo‘lishi, ishlab chiqarishning ilmiy-texnik va iqtisodiy asoslarini chuqur bilishi, mehnatga ongli munosabatda bo‘lishi zarur. Hozirgi kunda yoshlarimizga nisbatan bildirilayotgan chuqur ishonch va e’tibor hamda yaratilayotgan imkoniyat, shart-sharoitlar ularni foydali kasb egasi, jamiyatda o‘z o‘rniga ega shaxs bo‘lishi uchun zamin bo‘lmoqda desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Kasb tanlash jarayonida yoshlarda sodir bo‘ladigan o‘ziga xos jarayonlar bu undagi jismoniy va ruhiy o‘zgarishlarda, o‘zidagi o‘zgarishlar asosida o‘zini katta inson bo‘lib borayotganini bilib borishi, atrofdagilami unga nisbatan kattalardek munosabati va shu kabi jarayonlar insonni endi o‘z hayotini qurish uchun kasb tanlashiga olib keladi. Kasb tanlash uchun esa unga bilim va malakalar juda zarurdir. Kasb tanlayotgan inson o‘zining psixologik jarayonlarini va psixologik xususiyatlarini boshqarishi va ulardan foydalanishi

zarur boiadi. Deylik, tikuvchilik yoki to'quvchilik kasbini o'zlashtirib borayotgan yosh inson o'zida shu kasb talab qiladigan psixologik jarayonlarni rivojlantirishi va unga tayyor turishi kerak bo'ladi. Tikuvchilikda psixologik jarayon sifatida dizaynga mos keladigan muhim psixologik jarayonlar talab qilinadi. Bu sezgirlik, didlilik, diqqatini o'sganligi, hayolini rivojlanganligi, ya'ni tasavvurlari chuqur va kengligi kabi ko'plab psixologik jarayonlar kerak bo'ladi. Shaxsning o'zi tanlagan kasbga layoqatliligi uni kelajagini ta'minlanganligini ko'rsatadi. O'z ishiga layoqatli inson umri bo'yicha o'ziga kerak bo'lgan ko'pgina narsalarga ega bo'ladi. Layoqatsiz inson esa o'zini hayotini qurishga imkoniyati bo'lmaganidan ko'pgina hollarda qiyinchiliklarga yo'liqadi. Kasbga layoqatlilikni shaxsda ikki yo'nalish bo'yicha muhokama qilish mumkin. Biri kasbni muvaffaqiyatli egallash orqali, ikkinchisi insonni o'zini mehnatidan qoniqishi orqali. Bu ko'rsatilgan ikki tomon ham nisbiy bolib, u subyektivlikni ko'rsatadi. Shunga qaramasdan shu ikkala yo'nalish kasbiy layoqatlikni psixologik xarakteristikasini beradi.

Insonning tabiiy xususiyatlari juda katta, shuningdek cheksiz egiluvchanlik imkoniyatlarini beradi. Inson kasbning juda ko'p ko'rinishlariga moslashishi mumkin, va uni subyekt sifatida qondirishi ham mumkin. Inson egallay olmaydigan kasb juda kamdir. Kasbga tayyorgarlik va keyingi faoliyat har xil tarzda kechishi mumkin, bular undagi xususiyatlardan kelib chiqib davom etadi. Eng muhimi va zaruriy tomoni bu kasbiy yo'nalganlik bolib, unda ijobiy kasbiy motivatsiyalar muhim ro'l o'ynaydi. Psixologik diagnostika esa aynan kasbga xos bo'lgan insondagi psixologik jarayonlarni va xususiyatlarni o'lchaydigan, tahlil qiladigan va baholaydigan psixologiyaning yana bir yo'nalishi hisoblanadi. Bular asosan insonning amaliy hayotini o'rganishga qaratilgan jarayonlardir.

Diagnostika so'zi grekchadan olingan bo'lib, aniqlash degan ma'noni bildiradi. Psixodiagnostika - bu psixologiya fanining maxsus yo'nalishi bo'lib, individni guruhlarini psixologik holatini, xususiyatlarini o'rganadi va baholash uchun maxsus usullar ishlab chiqadigan sohadir.

Umum ta'lim maktablarida ham amaliyotchi psixologlar o'quvchilar uchun ularni kasbini aniqlashga yordam beradigan diagnostik metodikalardan foydalanishadi. Kasbiy faoliyatning psixodiagnostikasi insonni kasbiy qiziqishlarini har xil savollar orqali, maxsus psixologik testlardan foydalangan holda o'rganadi. Insonni o'z kasbni tanlashi ko'p hollarda uning hayot yolini aniqlab olishiga olib keladi. Insonlarni taxminan 50 foizi o'zi tanlagan kasbni noto'g'ri tanlaganidan shikoyat qiladi. Insonni ma'lum bir kasbga layoqati borligini bu kasbni tanlamasdan oldin psixodiagnostika orqali aniqlanishi mumkin. Bu insonni kasb tanlashida maqsadlarini aniqlab olinishiga olib keladi, shuningdek kishini egallab turgan mansabiga mos yoki mos emasligini ham ko'rsatib beradi. Ma'lum bir kasbiy faoliyatni tanlashda insonni qiziqishlari manfaatlari asosiy turtki hisoblanadi. Bunda uning bilishga bo'lgan ehtiyoji va ma'lum bir faoliyatga intilishi yotadi. Insondagi qiziqish uni ma'lum bir aniq kasbni tanlashga sharoit yaratadi. Bunda o'quvchilarni qobiliyatlarini aniqlash muhimdir. Masalan:

1. Boshqarish qobiliyatini aniqlanishi - bu boshqara olish, rahbarlik qila olish bilan bog'liqdir. Boshqara olishga xos testlar insonni shaxsiy xarakterini va rahbarlik, tashkilotchilik qila olishiga xos imkoniyatlarni sinab oladi. Vaholanki boshqaruvchi - bu lavozimli shaxs bolib, bu lavozimga tayinlanadi va boshqarishga huquqi bolgan javobgar shaxs hisoblanadi. Shuning uchun ham bu shaxs boshqarish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.
2. Ijodiy imkoniyatlarni baholash - inson rivojlanishidagi muhim davr hisoblanadi. Muhim ilmiy muammolarni, nazariyalarni yechish, kashf qilish va ixtiro qilish, badiiy asarlarni yaratish - bu inson ijodiy faoliyatining natijasidir.

Ijodkor insonga tegishli bir qancha asosiy sifatlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- Mehnatsevarlik, ishga nisbatan diqqatli bo'lish va ijodiy munosabat;
- Mustaqilligi, bajaruvchanligi, harakatchanligi.
- Bilim va umumiy madaniyat.

- Intuitsiya va aqlning egiluvchanligi.
- Ishni tashkil qila olishlik va malakani, rivojlantirish.
- To'g'rilik, o'ziga nisbatan talabchanlik, ishonch.

3. O'ziga bo'lgan ishonchga baho: O 'ziga bo'lgan ishonchning diagnostikasi:

O'ziga bo'lgan ishonchning bo'lishi kasb tanlovchi uchun juda zarur bo'lgan jarayondir. Bu jarayon o'ziga ishonmagan odamni o'ziga ishonchni bo'lishini tarbiyalash va o'ziga beriladigan bahoni yuqori bo'lishiga olib keladi. Insonni o'ziga bo'lgan bahoni o'rganuvchi psixologik test shaxsni ijtimoiy - psixologik xarakterlash uchun zarurdir.

O'ziga bo'lgan ishonchni baholashga qaratilgan juda ko'p kriteriyalar bor. Bular xulq - atvor bilan bog'liq, emotsional, kognitiv, sotsial - psixologik tomonlardir. O'zida ijobiy tomonlarni yaratish uchun boshqalarga ijobiy, g'amho'rlik bilan bog'liq tomonlarni ko'rsata olish kerak bo'ladi. Bu jarayondan rol o'yinlardan, modellashtirilgan sharoitlardan foydalanish mumkin. Bular ma'lum bir murakkab sharoitlarni vujudga keltiradi va shu holatlardan chiqib keladi. O'ziga ishongan odam har qanday holatda yutuqqa ega bo'lishiga va uni egallashga intiladi. Bu sohada o'tkaziladigan testlar, treninglar insonni o'ziga ishonchni bo'lishini ta'minlaydi.

4. Menejerlik qobiliyatini aniqlanishi:

Hozirgi vaqtda korxonani, tashkilotni boshqara oladigan va uni faoliyatini tashkil qila oladigan yaxshi mutaxassislar talab o'sib bormoqda. Menejerlar boshqaruv - xo'jalik rahbarligida keng mustaqillikni egallaydilar, ayniqsa muhim iqtisodiy va mablag' masalalarida. Misol uchun, personajlarni boshqarish bu juda murakkab faoliyat bo'lib, har xil faoliyat turlari qamrab olinadi. Menejerning tashkilotchilik qobiliyati o'zida quyidagilarni qamrab oladi: Boshqa odamning psixologiyasini chuqur va tez tushunib olish qobiliyati, uning qobiliyatlarini tashkilot manfaatlariga qarata olish; Odamlarni ruhiyatiga ta'sir eta olish qobiliyati, ularni birlashtirish, yo'naltirish va kollektivning kuchini yo'naltirib tura olishlik;

Tashkilotchilik ishiga qiziqishi - barqaror qiziqish va unga psixologik tayyor bo'lish, uni bajarishga bo'lgan ehtiyoj; Ma'lum bir qobiliyat haqida ma'lumotlarga ega bo'lish, bu holda menejerlik haqida, kadrlarni tanlash va joyiga qo'ya olishlikni to'g'ri tashkil etish; Bu qobiliyatlarni rivojlantirish bilan bog'liq bilimlarni o'zlashtirishdan tashqari quyidagi sifatlarga ham ega bo'lib boorish zarur: qat'iyatli bo'lish, talabchan bo'lish, maqsadga intiluvchan bo'lish, harakatchan bolish, uzoqni ko'radigan bo'lish, mustaqil bo'lish, ishbilarmon bo'lish kabilar.

Demak, biz o'quvchilarni o'zligini anglashi, ichki imkoniyatlarini, qobiliyatlarini aniqlab, har tomonlama ilmiy-amaliy tahlil qilgan holda kasb-hunarga yo'naltirsak, to'g'ri kasb tanlashiga ko'maklashsak samarali natijalarga erishishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Barkamol avlod O'zbekiston kelajagi poydevori" "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi.-T., 1997-yil
2. S.X.Jalilova va b.kasb psixologiyasi o'.q. Toshkent 2010
3. F.R. Abduraxmonov, Z.E Abdurahmonova Toshkent 2018.